

A Lipták Ház

A „Lipták Ház és lakói” című sorozatunk elérkezett egy olyan szakaszába, hogy most már Lipták Gábor író, a „házigazdát” és a ház egykori „lakóit”, az azóta már nagyrészt halhatatlanná vált írókat, költőket és művészeket is illik felidézniük.

Lipták Gábor mai olvasótáborra meglehetősen szűk. Műveit hiába keresnénk a könyvesboltokban, csak elvétve lehet megtalálni még az antikváriumokban is, mivel egyiket sem adták ki újra, s akiknek ott vannak a polcain, nemigen akarnak megválni tőlük.

A „Ház” történetét Lipták Andrással, az író unokaöccsével idézzük fel. Felesége társaságában, fényképektől, dokumentumoktól körülveve kezdjük el a beszélgetést.

– Hány éves kora óta szemtanúja a Lipták-házi történéseknek? Mire tud visszaemlékezni?

– Nagybátyámnak és feleségének, Pulcsikának nem volt gyermekük, ezért a család összes gyermekét boldogan nyaraltatták. Mivel Balatonfüreden laktak, a család tagjai a nyarakat a Balaton mellett tölthették. Nekem mérhetetlen szerencsém volt, mert nyolc éves koromtól kezdve, mondhatni, halálukig, állandóan ott voltam.

– A régi fényképeken úgy láttam, hogy a szőlőkertekkel körülvett ház eléggé távol volt Füred akkori központjától.

– Nem, nem! A Petőfi Sándor utca, ahol a ház áll, már az én gyermekkoromban is fő utcának számított. Nem volt olyan ember Magyarországon, aki, ha valamit is számított az irodalom és művészet területén, Balatonfüreden átutazóban be ne tért volna a Petőfi Sándor utca 36-ba, Lipták Gáborhoz és feleségéhez, a házba, ahol az irodalmi szalon is működött.

– Hogy kezdte maga köré vonzani az írókat, a művészeket, hiszen egészen más pályán indult el? Ez a személyiségéből fakadt?

– Ez nagyon érdekes történet. A nagyapám, dr. Lipták Pál, Magyarország második műszaki doktora, kereskedelmi államtitkár volt és vasgyára is lett. A világ egyik legszegényebb gyereke húsz év alatt érte el mindent. Az I. világháború után – a hadikölcsön áldozataként – mégis szegényen, mint a templom egere, nagyon korán, 52 évesen, halt meg. Öt élő gyermeket hagyott maga után, akiket szegény nagyanyám nevelt fel, igen rossz anyagi körülmények között. Mégis mind-egyik gyermeke egyetemet végzett.

Édesapám mezőgazdász volt és Gábor nagybátyám szintén mezőgazdasági akadémiát végzett. Apám két évvel idősebb volt, ezért kötelességének érezte, hogy maga mellé vegye fiatalabb testvérét arra a birtokra Furkópusztán, amit bérelt, és ahol gazdálkodott.

Ez az 1930-as évek elején volt. Kendert és lent termeltek. Pillanatok alatt kialakult közöttük a munkamegosztás. Gabus – Lipták Gábor – barátságos volt, nagyon jól tudott bánni az emberekkel, remek kapcsolatot volt képes kialakítani velük. Apám nagyon jó szakember volt, így ő intézte a birtok ügyeit, Gabus pedig, éppen az említett tulajdonságai miatt a kereskedelmet.

– Hogy lett a mezőgazdászból irodalmár? Hogyan jött létre az irodalmi szalon?

– Azt hiszem az, hogy Gabusból mezőgazdász lett, nem a legjobb választás volt. Ő már akkor is inkább a humán tudománynak, a filozófia, az irodalom számára lopta el a szabadidejét. Egész életében közelebb állt hozzá minden más, mint az, amit akkor csinált. Sokat

olvasott és Pulcsika, a felesége is nagyon művelt nő, kitűnő háziasszony volt. Ennek megfelelően már akkor is nagy társasági életet éltek. Ők Bátaszéken, tehát egy nagyközségben laktak. Csak apám, anyám, én és a testvéreim laktunk kinn a pusztán.

A háború aztán mindent félbevágott: Gabus a feleségével Balatonfüreden telepedett le. Azt a házat mindenki Lipták-háznak, Lipták Gábor házának mondja, noha az a ház Pulcsi családjának, a nagymamájának a háza volt. Először a nagymamával éltek együtt, majd az ő halála után már egyedül. Igaz, hogy Lipták Gábor a nagybátyám, de a felesége nélkül nem alakult volna ki ott az irodalmi szalon. Rajta keresztül működött az egész.

– Ez a ház mindig ekkora volt?

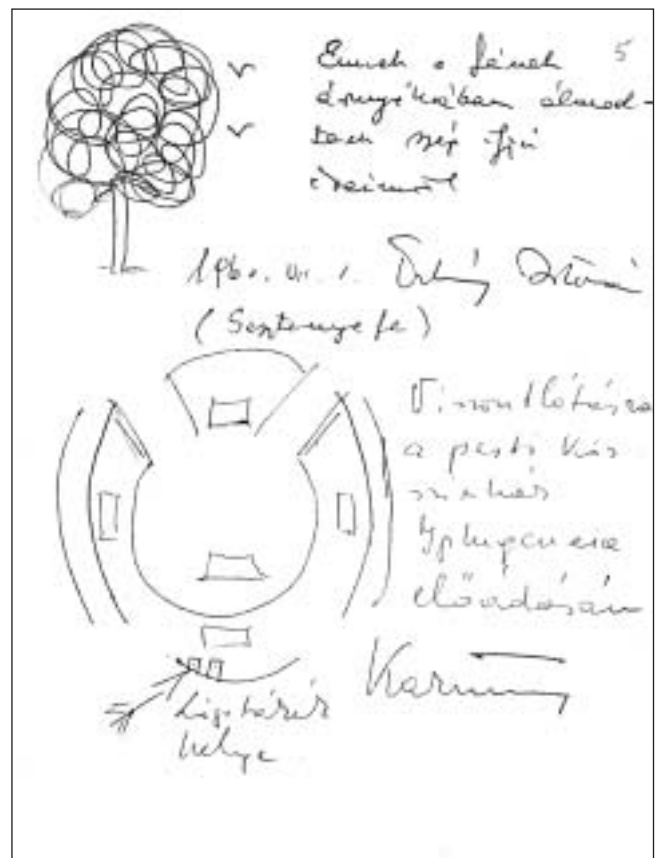
– Igen, azt hiszem, hogy mindig ekkora volt. Ma nagyobbak néz ki, mint akkor, mert annak idején kevesebb szoba volt, nagyobbak voltak a terek. Nézze ezeket a képeket, hogy lássa, miről is van szó! Itt van például a ház kertje, ahol éppen Tamási Áron Szabó Lőrincsel beszélget. Na, most képzelje el, hogy egy pici gyerek ott áll mellettük és tátja a száját. Ezen az oldalon, ez itt Bernáth Aurél, ez meg itt Borsos Miklós. Nézze csak, ez itt a nagybátyám kalózkapitánynak öltözve! Együtt vitorlázunk. Ő pedig itt Keresztury Dezső. Csofálatos dolgok ezek!

– Mire emlékszik még vissza szívesen?

– Emlékszem például, hogy az 1956-os események után (akkor lehettem úgy 16-17 éves), '57 elején a könyvtárban, a mai emlékszobában, ültem egy kis könyvlepcsőn. Ott hallottam Németh Lászlót, Borsos Miklóst és Illyés Gyulát, amint a forradalomról beszélgetnek. Bennem a forradalommal kapcsolatban mindig is ez a beszélgetés maradt meg, amit akkor hallottam. Gabus ilyenkor, természetesen mindig becsukta az ajtót. Voltak tehát olyan beszélgetések, amelyek nem voltak nyilvánosak, de nem ez volt a jellemző. Inkább az, hogy abba a házba, ha bárki, bármikor beállított, az ebédlőasztalhoz ülhetett. Mindenki mindig ehetett, és mindenkinek jutott bor is. Ilyenkor Gabus kiszólt Melinda néninek – a család rokonának, aki segített nekik – a konyhába: „Melinda, mi lesz az ebéd?” „Köménymagos leves pirított kenyérral.” „Újabb vendég jött, tölts hozzá még egy liter vizet!”

– Ez már szinte több volt, mint egy irodalmi szalon.

– Nem akarom megbántani őket, de még egy Írószövetségénél is több volt. Itt ugyanis megfordult a kortárs magyar irodalom és művészet színe-java, az Írószövetségbe meg csak az írók, költők tartoznak. Itt viszont szí-

Borsos Miklós rajzai Lipták Gáborról

Amerigo Tot rajza Lipták Gábornak

1964 Szeptember 12^{7.}

BM

SZABÓ LŐRINC EMLÉKÉNEK

Szabó Lőrinc

Qébrején: Keitleren

Rohat

Lóci

Doveneri János

Doveneri Sándor, Huszárkötő

Öreg és „vörös barát” Nagy Levente

G. László Kalmár

Árnyék

János V. János

Helen J. Bence

M. G. G. G.

G. J. J.

Wendell S. S.

Teleacemle

Talcsit Horag

Somlyó Józ

M. K. K. B. B.

J. L. L. L.

Emmet a mai egyetemünkön nyomorú életűek
nagyobb esélyűek csak az lehet megérteni,
ha megfigyeljük - megidézzük - ma tíz éve
Sólyk vendégszóny Kommunizmus oldarlatok
Csovis és halálom, a faladtsózi létezésel.

Egy emléklap a Vendékönyvből

vesen találkozott Passuth László Örkény Istvánnal, Németh László Illyés Gyulával, de ott volt Borsos Miklós, Bernáth Aurél, Vass Elemér, Salvatore Quasimodo, Robert Graves és Amerigo Tot. A magyar filmművészetből meg Makk Károly, Tolnay Klári, Darvas Iván, Latinovits Zoltán, Ruttkai Éva... Felsorolhatatlanul sokan! Az lett volna a legjobb, ha folyamatosan pörög egy filmfelvevő gép.

– *Hogy fért el egyszerre annyi ember?*

– Rajtam kívül legalább tíz gyerek – testvéreim és unokatestvéreim – is rendszeresen ott volt. Természetesen nem mindig fért el mindenki. Így történhetett meg, hogy egyszer az üveges verandán, ahol általában csak a gyerekek aludtak, együtt aludtam Szabó Lőrinc bácsival az emeletes ágyon. Ő a földszinten én az emeleten. Éjszaka felébredtem és látom, hogy javítja a verseit. Mert mindig javítgatta, néha ötvenszer is átírta, nagyon precíz ember volt. Akkor én leszóltam neki: „Lőrinc bácsi, mit tetszik csinálni?” „Verset írok”, felelte. „És meg tetszik tudni ebből élni?” „Hát, nehezen.”

– *Egyébként van még valakinek a családból írói vénája?*

– Gabuson kívül író senki sem lett. A bátyám, Lipták Béla, most adta ki a forradalomról szóló emlékiratait. Ő az a Lipták Béla, aki a Bős-nagymarosi ügyeket szorgalmazza. Amerikában él. Nekem is több könyvem jelent meg, de én műszaki ember vagyok. Bár én, a Lipták Házban töltött gyerekkoromnak köszönhetően, egy kicsit másként is tudom szemlélni a környezetemet, mint a mérnökök. Ez hatalmas többlet, borzasztó nagy öröm számomra.

– *Igaz, hogy megfigyelték a vendéglátókat és a vendégeket is abban az időben?*

– Az a bizonyos kamera, aminek forognia kellett volna, hogy megörökítse az embereket, nem forgott, de forogtak ott olyanok, akik viszont keményen megfigyelték őket. Több száz oldal az a terjedelem, amit besúgtak róluk. Azt azért tudni kell, hogy a nagybátyám nem volt egy konfrontatív ember, tehát ő nem ment csínbe, de szociális beállítottságú és hitem szerint nemzeti érzésű, ám liberális gondolkodású ember volt.

– *Tudták, hogy figyelik őket?*

– Nem, senki sem tudta, csak most tudtuk meg. Azok közül, akik megfigyelték, én kettőt ismerek. Az egyik a legjobb barátja volt. Testi-lelki jó barát, ott lakott Füreden ő is, éppen abban az utcában. Nem tett ő semmi mást, minthogy minden este mikor hazament, leírta, hogy aznap mit hallott, mit mondott, aki éppen ott volt. Úgy tudom, hogy Gabusnak ebből soha semmi baja sem lett. Nem került Kistarcsára, nem került Recskre, nem volt kitelepítve. Semmi ilyen nem volt.

– Nem is csoda, hogy megfigyeltették őket. Abban az időben, ha három ember összejött az utcán, már azokat is megfigyelték. Ugye, nem volt szabad csoportosulni. Hát persze, hogy figyelték a Lipták Házat, ahol legkevesebb tíz-tizenöt ember jött össze egyszerre – fűzi hozzá Liptákné.

– Ráadásul nem akármilyen emberek! A Nyitott kapuból sorolom a neveket: Bernáth Aurél, Boldizsár Iván, Vass Elemér, Egry József, Berda József, Borsos Miklós, Déry Tibor, Ferenczy Béni, Illyés Gyula, Németh

László, Örkény István, Passuth László, Pilinszky János, Szabó Lőrinc, Tamási Áron, Weöres Sándor. Ha megnézzük egy vendégkönyvet, abban is látjuk, hogy ki mindenki fordult meg ott egy-egy este. Mert minden vendégkönyvi beírás egy-egy estén született.

– *Ki gondoskodott arról, hogy ez rendszeresen megtörténjen?*

– Gabus nagyon szerette az emlékkönyveket. Mindig kérte a vendégeit, hogy írjanak bele. És nagyon fontosnak tartotta az utókor számára is. Most nagy szavakat fogok mondani: úgy vélem, hogy a Petőfi Irodalmi Múzeum kortárs irodalomtörténete írásos emlékeinek többségét a Lipták Ház adta. A nagybátyám, halála előtt, odaadta a Múzeumnak ezeket az értékeket. Mi mindenről van itt szó? Eredeti Németh László-kéziratok, Szabó Lőrinc-, Örkény-, Illyés-kéziratok... Hihetetlen, hogy micsoda értékek. Például a házban megrendezett Rabindranath Tagore emlékülés jegyzőkönyve. Ki mindenki volt ott akkor is!? 1961. május 30-án rendeztek a Lipták-házban egy műfordítói versenyt.

– *Már akkor elkezdődött?*

– Mindig játszottak az irodalommal – veti közbe Liptákné.

– Wilhelm Busch kétsoros írását fordították le németről magyarra. Vajda Miklós így ültette magyarra: „Mindig másutt kéne lenni, ahol vagy, ott úgyszincs semmi”. Vas István meg így: „Másutt lenni volna hecc, hisz itt mindig itt lehetsz”. Hogy mondta ez Keresztury Dezső? „Másutt lenni volna jobb, itt amúgy is itt vagytok!”

Ez itt Szántó Piroska rajza. Ő rajzolta Gabus könyveinek az illusztrációit, mert Gabusnak van húsz-huszonöt csodálatos könyve. Borsos Miklós Szabó Lőrincről készítette ezt a plakettet, de ott, abban a minutában készített rajza alapján. Ez is benne van a vendégkönyvben. Ott van Devecseri Gábor, Gál István, Somlyó György is...

– *A fiatalabb nemzedék nem fordult meg ott?*

– Jöttek ők is, nagyon sokan jöttek. Sok embernek segített Gabus azzal, hogy összehozta a nagyokkal való első találkozásukat. A Veszprém megyében működő költők mindegyike odajárt. Számomra – mert a fiatalabbak az én korosztályomhoz tartoztak – érhetően az öregebbek jelentettek hatalmas, életre szóló élményt... Nézzen ide, ez itt egy Pilinszky vers! Ez Borsos Miklós rajza Gabusról, ez pedig egy bejegyzés Latinovitsról. Itt van Vas István... Ezt itt Örkény István írta: „Ennek a fának árnyékában álmodtam szép ifjú éveimről.”

– *Voltak szervezett programok is vagy csak spontán jöttek mentek az emberek?*

– Talán a születésnapok, de egyébkén spontán volt az egész.

– *Tehát ha oda bement az ember, nem tudhatta előre, hogy kivel találkozik?*

– Ó, hát, ha odament, biztos, hogy találkozott legalább tíz emberrel. Ott mindig volt legalább tíz ember, de hogy kik, azt ritkán lehetett előre tudni.

– *Hogy tudott ilyen nyüzsgésben a nagybátyja még dolgozni is?*

– Tudott és ráadásul nagyon sokat. Olyankor elvonnult a dolgozószobájába.

– *Hogy lett az épület a Magyar Fordítóház?*

– A nagybátyám és a nagynéném a házat és a házban lévő ingóságok jelentős részét a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjára, a kéziratokat, a vendégekönyvet pedig a Petőfi Irodalmi Múzeumra hagyományozta.

– *Milyen dátummal indulnak a vendégekönyvek? Nézzünk bele egy párba.*

Az első 1945. augusztus 20-án indul és az 1955. évvel zárul: Ilyen nevek találhatók a lapjain, mint Pátzay Pál, Schöpflin Aladár, Fenyő Miksa, Szabó Lőrinc, Réz Ádám, Passuth László, Dénes Zsófia, Keresztury Dezső, Versek, rajzok vannak benne Ferenczy Bénitől, Bernáth Auréltól...

A második vendégekönyv 1955 szeptemberétől 1957 decemberéig tartalmaz beírásokat. Ez a forradalom időszaka, tehát nagyon érdekes. Amikor '56-ban, a forradalom leverésekor Kádárék átvették a hatalmat, akkor Szabó Lőrinc leírta, hogy „Elnémulok” – és évekig nem is jelent meg. Néhány név ezekről a lapokról: Weöres Sándor, Károlyi Amy, Féja Géza, Passuth László, Örkény István, Sarkadi Imre. Sarkadi nekem olyan hihetetlen élmény és emlék, hogy el sem tudom mondani. Az Elveszett paradicsom-ot én átéltem Imrével. Egymás mellett volt a hajónk, ő is nagy vitorlázó volt, s a fia, Ádám, pedig jó barátom. Amikor Imre öngyilkos lett, akkor féltetört a világ, hetekre, hónapokra – bennem is...

A harmadik kötet 1958 és 1960 között íródott. Somlyó, Keresztury Dezső, Nemes Nagy Ágnes, Takács Gyula, Fodor, Kónya, Sárközi Márta, Féja Géza, Karinthy Ferenc, és még mehetne tovább ez a névsor is.

– *Milyen dátummal indul az utolsó, a tizedik vendégekönyv?*

– 1974 júniusától vannak a bejegyzések. Ebben van Németh László utolsó beírása életében. Itt van versekkel Pilinszky és Keresztury... Ez meg itt egy házépítési jegyzőkönyv. Arról van szó, hogy amikor Gabus és Pulcsika már kezdtek megöregedni, a barátok összefogtak, hogy felújítsák a házat. Elhelyezték őket hónapokra másutt, miközben megtörténtek a munkálatok.

– Összejöttek a barátok, ezek a nagy irodalmi személyiségek. Ők voltak az ÖLSEG, azaz az Öreg Liptákékat Segélyezők Korlátolt Felelősségű Társasága – emlékszik vissza Liptákné. Még ebből is játékot csináltak. Nagyon szerették Gabusékat, és Gabusék is őket. Leltárt készítettek és rajzokat, hogy melyik kép hol van, hol állnak a könyvek, olyan dokumentációt készítettek, hogy az félelmetes. Hogy minden úgy kerüljön vissza, a fűrés, faragás, festés után, ahogy volt.

– *Ebbe már az unkaöcs is besegített?*

– Igen, a *Nyitott kapu* című könyvében így ír erről

Gabus: „Unkaöcsém, András, a hajdani kisfiú, közben a budapesti Távfüttő Műveknél vezető állásban lett főmérnök. Nagyon természetes, hogy ő is segítségünkre sietett, egyik napról a másikra megtervezte a központi fűtést. Vele még alkudni is lehetett. Úgy helyezze el a csöveket az öreg házban, hogy minél kevesebb bontásra legyen szükség.”

– *Mi volt Lipták Gábor végakarata a házzal kapcsolatban?*

– Azt akarta, hogy a magyar állam tulajdonába, de a Művészeti Alap kezelésébe kerülő ingatlant, irodalmi ház jellegének megfelelően hasznosítsák, így is megörökítve emléküket.

– *Ennek megvalósítása Önnek, a végrendelet végrehajtójának tíz évig mégsem sikerült. Miért?*

– Mert közbejött a rendszerváltás. Eltűnt a Magyar Népköztársaság és a Művészeti Alap is. A ház később a jogutód, a Magyar Alkotóművészek Közalapítványa kezelésébe került, de addigra már elhagyatott, roskadófélben lévő épület volt. Akkor azonban egyszer csak minden megoldódott. A Magyar Fordítóház Alapítvány, Rác Péterék, a Közalapítványtól átvették a jogokat és a köteleességeket. Nagyon boldog voltam, hogy így most már megvalósul az, amit kötelességgént a nagynéném és a nagybátyám rám hagytak: hogy az épület, ahol ők laktak, a magyar irodalomnak legyen a háza. Igaz, úgy képzelték el, hogy az egész ház úgy marad, ahogy volt: a Lipták Házaz múzeum, és nem csak egy emlékszoba marad. Ma, a felújítás, átalakítás után, egészen másként néz ki az épület, mint annak idején, de hát a könyvek, tárgyak nélkül egyébként sem nézhetne úgy ki. Hála és köszönet Rác Péternek, aki csendes, de szívós kitartással a mai állapotot létrehozta. Itt a magyar irodalmat fordítják idegen nyelvre, tehát az a szellem, az a végakarata, hogy ez a magyar irodalom szentélye legyen, mégis csak megvalósult, és ez egy igazi csoda!

– *A Lipták Gábor-ösztöndíjat a család tagjai hozták létre. Kiknek szánták?*

– A család Magyarországon élő tagjai adják ki minden évben ezt az ösztöndíjat. Eredetileg annak szeretnénk volna adni, aki Lipták Gábor könyvét fordítja le, de eddig erre nem került sor. Hogy mégis meg lehessen a díjat kapni, annak szánjuk, aki a Liptákékkal kapcsolatos írótól fordít. Mondjuk, ha valaki Németh Lászlót fordít, mert ő ott volt, vagy ha valaki Örkényt fordít, például a Tótékat, hiszen Örkény a Tótékat ott írta...

– *Nekem tetszik az, hogy ha lemegyünk, ott mindenféle náció van és mindenki magyarul beszél – töri meg az emlékezés rövid csendjét Liptákné.*

Radnics Magdolna